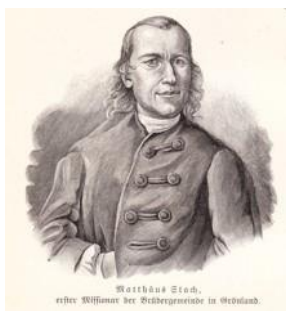
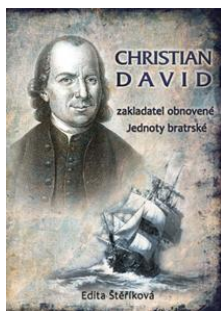

3.1.2 Působení Moravských bratří v Arktidě (Edita Štěříková)

Moravané v Grónsku (Edita Štěříková)

Hrabě Zinzendorf při své návštěvě Kodaně mluvil se dvěma Grónany a slyšel, že tamější misionář, luterský pastor Hans Egede, bude muset svou misijní práci vzdát. To mu bylo znamením, že je třeba v Grónsku pomoci. Nemusel nikoho přemlouvat, dva mladí Moravané se hned hlásili sami: dvaadvacetiletý Friedrich Böhnisch a jedenadvacetiletý Matouš (Matthäus) Stach (Obr. 3.1.1-2). Böhnisch vybrán nebyl, ale Stach ano. V listopadu 1732 bylo rozhodnuto: Matouš Stach se měl stát misionářem v Grónsku a čtyřicetiletý zkušený Kristián (Christian) David (Obr. 3.1.1-1), jemuž ležela misie v Grónsku na srdci už v roce 1729, v době jeho pobytu v Livonsku (dnes Litva, Lotyšsko a Estonsko), jej měl první rok podporovat. Matouš Stach požádal o svolení, aby s ním směl odjet také jeho o několik měsíců mladší bratranec Kristián (Christian) Stach.

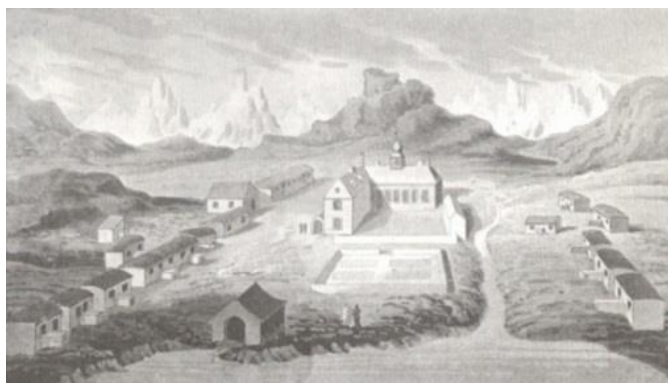
Obr. 3.1.1-1 Kristián David (Otto Uttendörfer und Walther E. Schmidt: Die Brüder. Aus Vergangenheit und Gegenwart der Brüdergemeine. Herrnhut 1914, obr. č. 36)

Obr. 3.1.1-2 Matthäus/Matouš Stach (Karl Müller: Der Weg des Matthäus Stach, Berlin 1926)

19. ledna 1733 se tři Moravané vydali z Herrnhutu pěšky do Eckernförde, odkud se plavili na lodi sedm dní v bouři a 25. února dorazili do Kodaně. Teologicky nevzdělaní Moravané vzbudili v Kodani svým předsevzetím nejdříve nedůvěru, ale výřečný Kristián David v pohovoru s dánskými teology obstál. U královského dvora i u samotného krále si Moravané získali sympatie, ale zaskočila je informace, že se v Grónsku nebudou moci živit obděláváním půdy a že tam nenajdou ani dřevo na stavbu misie. Vrchní komoří jim daroval 50 tolarů, aby si stavební dřevo opatřili v Dánsku, a král napsal dopis pastoru Egedemu, aby Moravské bratry přívětivě přijal. To, co se v Kodani vyprávělo o domorodých obyvatelích Grónska, bylo odstrašující. Sebenepříznivější obraz však nemohl Moravany od jejich úmyslu odradit – o to více naopak toužili přinést místním lidem dobrou zprávu, evangelium. Nejdřív se zdálo, že nenajdou loď, která by je do Grónska odvezla, ale nakonec se chystaly vyplout dvě krátce po sobě: loď obchodní společnosti a královská. Rozhodli se pro královskou loď *Caritas*.

20. května 1733 večer přistáli po šestinedělní plavbě v grónském přístavu Godthaabu (dnešním Nuuku), kde už od roku 1721 působil pastor Hans Egede. Ten však Moravanům nedůvěřoval a přijal je navzdory královskému doporučujícímu dopisu chladně. Odmítl jim poskytnout přístřešek, a to ani na přechodnou dobu. Moravané si proto na místě, které jim pastor určil, během několika mrazivých a deštivých dní vybudovali prozatímní příbytek – naplň do země vyhrabanou a z drnů dostavěnou zemljanku zvanou „Bouda“. (Obr. 3.1.2-2)

Po odjezdu lodi začali Moravané z přivezeného dřeva stavět svůj první domek a využívali každé příležitosti ke styku s domorodci. Ti je zvědavě pozorovali a ochotně jim i s lecčím pomohli. Rádi přijímali drobné dárky – jehly a nože – a někteří v „Boudě“ i zvědavě vysedávali. Moravané s nimi nedokázali hovořit, a tak jim občas aspoň zazpívali a modlili se za ně. Místo, na kterém vedle zemljanky vyrůstal první dřevěný domek, nazvali Nový Herrnhut (grónsky Noorliit). (Obr. 3.1.2-3, Obr. 3.1.2-4,5)

Obr. 3.1.2-2 „Bouda“ (foto D. Freitinger).

Obr. 3.1.2-3 Nový Herrnhut v Grónsku v roce 1770 (Karl Müller: Der Weg des Matthäus Stach, Berlin 1926).

Obr. 3.1.2-4,5 Nový Herrnhut v roce 2021 a jeho interiér – sídlo ombudsmanky (foto D. Freitinger).

V Kodani se Moravané začali učit dánsky, teď však byl nejdůležitější jazyk domorodců. Od Egedeho se naučili otázku: „Jak se to jmenuje?“ a pak ukazovali na různé předměty, ptali se místních lidí a slova si zapisovali. V okolí žilo asi 200 domorodých rodin, jakmile se však oteplilo, Inuité se rozprchli do hor a na ostrovy lovit tuleně, ryby a soby. Nezkušený Moravané se také pokoušeli o rybolov, ale s malým úspěchem. Pastora Egedeho zaujala Davidova řemeslná šikovnost, ale z jeho chuti k teologickým rozhovorům měl radost podstatně menší. David mu proto začal psát dopisy, a nakonec mu napsal i “velkou knihu”, kterou rozhněvaný Egede poslal se svým komentářem dánskému králi. Kniha vzbudila velký rozruch, ale David svými neochvějně upřímnými a smírlivými vysvětleními v dalších dopisech Egedemu i samotnému králi všechno urovnal. Mírná nedůvěra mezi Moravany a pastorem však nevymizela, Moravané jej považovali za “neobráceného” a pastor Moravany za herrnhutské blouznivce. Přesto se učili spolu přátelsky vycházet. Egede rád využíval Davidovu řemeslnou dovednost a Moravané se od pastora, a především od jeho syna, učili grónsky.

Když se v září 1733 začaly v Godthaabu šířit neštovice, snažili se Moravané v úzké spolupráci s Egedem pomáhat, jak mohli. Jezdili s pastorem a jeho synem na ostrovy, hledali nemocné, přijímali je do svého domku, pečovali o ně a ochotně se s nimi dělili o všechno, co měli. V okolí vymřely stovky lidí. Uzdravení domorodci u Moravanů ani v jejich blízkosti nezůstávali, odcházeli pryč. Nebezpečně zamořené krajině kolem Godthaabu se Inuité dlouho vyhýbali.

Přivezené zásoby potravin byly spotřebovány a vyčerpání Moravané osaměli. Jejich lovecké a rybářské úspěchy byly minimální a na rozdíl od pastora Egedeho nemohli počítat s žádnou podporou z Evropy. Trpěli hladem a kurdějemi a v důsledku svého bezvýsledného misijního poslání je začaly trápit pochybnosti, což mezi nimi vyvolávalo vážné třenice. Počátkem léta přivezla první loď Moravanům radostnou zprávu, že jednou z příštích lodí připlují herrnhutští bratři Friedrich Böhnisch a Johann Beck a stavební materiál pro novou luterskou misijní stanici Christianshaab (Qasigiannugit) severně od Godthaabu, v níž měl působit syn pastora Egedeho. Kristián David odjel lodí, která tuto zprávu přivezla, bratřím naproti, a po jejich příjezdu všichni tři při stavbě Christianshaabu deset dní pomáhali, než je loď odvezla do Nového Herrnhutu. Na kost vyhublý David pozoroval na stavbě způsoby evropských dělníků, a přitom ho zaměstnávaly úvahy o smyslu misie, protože bezbožní křesťané se chovali hůř než pohanští domorodci.

Böhnisch a Beck přivezli z Kodaně dopisy i nové zásoby darovaných potravin. Na první pohled však bylo zřejmé, že jich nebude dost a že se hlad bude opakovat. Mezi několika

málo domorodci, s nimiž misionáři v následujících měsících přišli do styku, se nevyskytovali pouze přívětiví lidé. Už sama skutečnost, že Moravští bratři neměli jako pastor Egede služebníky, je činila v očích místních obyvatel podezřelými. Když se pak rozneslo, co o herrnhutských bratřích říkali někteří obchodníci a námořníci, že to jsou lidé neučení, začali jimi někteří Inuité pohrdat a chovat se útočně.

Druhá zima v Novém Herrnhutu nebyla lepší než první. V malém domku hladovělo pět misionářů. Vedle pokusů o lov se zaměstnávali drobnými pracemi, dodržovali herrnhutský řád pobožností, učili se řeč, kterou však mohli zřídka použít, psali dopisy a deníky a neustále mezi sebou urovnávali různá nedorozumění a třenice. V létě zase pookřáli. S podporou z Evropy však počítat nemohli a marně čekali i na dopisy z Herrnhutu. Po způsobu domorodců se snažili shromáždit zásoby na zimu, ale příliš se jim to nedařilo. Dobře míněné rady obchodníků, aby se aspoň na zimu vrátili do Dánska, Moravané odmítli. S poslední lodí v září 1735 odjel jen Kristián David, který i tak zůstal v Grónsku déle, než původně zamýšlel. Do Herrnhutu dorazil počátkem ledna.

Zprávy z dosud neúspěšné grónské misie byly předcítány celému herrnhutskému sboru. Jeho členové se dovídali o životě grónských domorodců, jak bydlí, jak loví a obchodují, a že jsou mezi nimi lidé, kteří nechtějí nic zadarmo, darované odměňují jiným darem, zatímco jiní hledají ve výměnném obchodu prospěch, někteří podvádějí a jiní zase přinesou dar, aniž by za něj něco chtěli. Misionáři přiznávali, že o Bohu mohli s domorodci mluvit zatím jen nedostatečně, protože jejich řeč ještě dost dobře neovládali, ale ani jinak to neměli snadné. Živil se syrovou mořskou trávou (vařená se nedala jíst) a mušlemi. Tuleně lovit neuměli a zřídka se jim podařilo trošku masa koupit.

Kristián David nepovažoval za nejnutnější opatření materiální podporu misionářů (na tu chudý sbor ani neměl), ale naléhal, aby byla do Nového Herrnhutu poslána rodina s dětmi. V misionářské domácnosti chyběla zkušená ženská ruka a z dětí měli v Grónsku vyrůst misionáři dobře znalí jazyka. Na základě Davidovy přimluvy přivezla v červenci 1736 dánská loď do Godthaabu skupinu tří žen pod vedením Georga Wiesnera – sestry Matouše Stacha Rosinu a Annu a Matoušovu nevlastní matku Rosinu Stachovou. Přivezli s sebou dopisy z domova, ale téměř žádné potraviny. Nejstarší z misionářů, třicetiletý Johann Beck, se podle návrhu z Herrnhutu s Rosinou Stachovou ml. oženil.

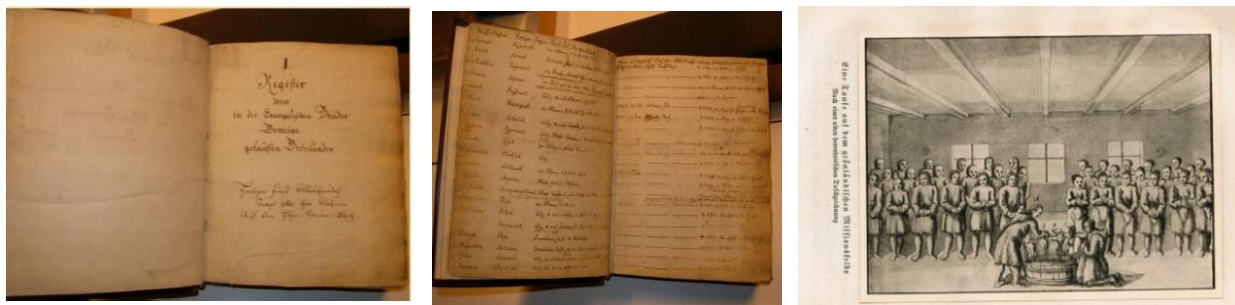
Lodí, která přivezla do Nového Herrnhutu první misionářky, se do Evropy vrátil Kristián Stach, aby podal vedení Moravské církve ústní zprávu. S ním odjel do Evropy i pastor Hans Egede, který po smrti své ženy požádal o propuštění z misijní služby.

V dřevěném domku v Novém Herrnhutu se následující zimu tísnilo sedm osob. Jídla měli stále nedostatek, ale potomek francouzských hugenotů Isaac Le Long jim poslal lodí z Holandska soudek potravin. Misionáři proto tak velkým hladem jako dřív trpět nemuseli. Trápila je jen bezvýslednost jejich misie. V té době se ve vylidněném kraji kolem Nového Herrnhutu začali objevovat domorodci častěji, přibývalo však těch, kteří misionáři nehovořícími grónsky pohrdali, posmívali se jim a útočili na ně. Jen zřídka se našel někdo, kdo s nimi byl ochoten hovořit o Bohu. Byli to většinou lidé z jihu, kteří se na misi dlouho nezdrželi. Moravané se dále pilně snažili zdokonalovat v grónštině a pokoušeli se i o překlady biblických textů.

V červnu 1737 porodila Rosina Becková v Novém Herrnhutu zdravého chlapce Johanna Ludwiga, což byla pro některé Inuity tak zajímavá událost, že jeden z nich chtěl od rodičů toto „exotické“ dítě za kus tuleního masa koupit. V červenci se do Grónska vrátil Kristián Stach a s ním přijel nový spolupracovník Kristián (Christian) Markgraf, kterého před odjezdem do misijní služby ordinoval první biskup Moravské církve David Nitschmann. Přivezli dostatečnou zásobu potravin a v dohledu byl i nový člun. Misionáři byli již schopni navazovat trvalejší kontakty s domorodci. Matouš Stach mezi nimi zůstal na jednom ostrově čtyři týdny, aby se zdokonalil v grónštině. Měl tím pádem také dobrou příležitost k misi, moc však neuspěl.

Když se rozneslo, že moravští misionáři jsou zase schopni návštěvníky pohostit, přicházeli častěji domorodci trpící hladem. Někteří u Moravanů hledali útočiště, pokud se dostali do konfliktu se svými spoluosadníky. Přicházeli a odcházeli. Teprve v létě 1738 přišel z jihu první domorodec, který se vážně začal zajímat o Boha, o němž misionáři mluvili. Qajarnaq s rodinou zůstal v Novém Herrnhutu celou zimu a misionáři se mu rádi věnovali, vykládali biblické oddíly a učili jej, jeho ženu i jejich děti číst a psát.

O Velikonocích 1739 pokřtil Matouš Stach celou Qajarnaqovu rodinu (obr. 3.1.2-7,8). Qajarnaq, který přijal křestní jméno Samuel, se pak s rodinou musel vydat za obživou, ale vyprávělo se, že víru, kterou v Novém Herrnhutu přijal, šíří dál. Zájem o biblické vyučování pomalu sílil. V zimě 1739–1740 zůstalo v Novém Herrnhutu devět rodin a začal se formovat malý bratrský sbor. Představený dánské obchodní společnosti Jakob Severin (1691–1753) a jeho lidé však neustále autoritu Moravských bratří podrývali a rozhodně jim upírali právo křtít (obr. 3.1.2-9).

Obr. 3.1.2-7,8 Křestní kniha Moravských bratří se zápisem prvního pokřtěného Gróňana (foto D. Freitinger).

Obr. 3.1.2-9 Křestní obřad misie Moravských bratří v Grónsku (Karl Müller: Der Weg des Matthäus Stach, Berlin 1926).

Matouš Stach, který byl po sedmi letech na delší zotavené v Německu, byl před svým návratem do Godthaabu v prosinci 1741 ordinován jako „*ordinarius pro Grónsko*“. V Kodani se mu podařilo díky dobrozdání misijního kolegia – a bezpochyby i zásluhou pastora Hanse Egedeho – získat potvrzení své ordinace dánským králem, což jej pak oficiálně opravňovalo vykonávat všechny církevní úkony a bratrská misie spadala pod královskou ochranu.

Kromě králem potvrzené ordinační listiny přivezl Stach do Godthaabu stavební dřevo na postavení druhého domku. Když v Evropě referoval o nadějných začátcích prvního grónského sboru a jeho potřebách, našlo se několik zámožnějších členů Moravské církve, kteří dřevo zaplatili. Nová budova byla nutně zapotřebí. Část misionářů bydlela už zase v „Boudě“, protože v dřevěném domě probíhalo vyučování a konaly se tam pobožnosti. Nový dům se podařilo postavit až za dva roky, neboť na prvním místě byla misijní práce, a té měli misionáři i misionářky najednou mnoho.

Kristián Stach se z grónské misie stáhl už v roce 1738 a také Kristián Markgraf musel po pěti letech ze zdravotních důvodů svou práci v Grónsku vzdát. Matouš Stach, Böhnisch a Beck zůstali na ostrově trvale a podle potřeby sem v dalších letech přijížděli další pomocníci, mezi nimi celá řada moravských rodáků. Nástupce pastora Egedeho Christian Lorenz Drachart si s Moravskými bratry velmi dobře rozuměl a úzce s nimi spolupracoval.

Vznikající sbor byl podle herrnhutského způsobu rozdělen do skupin podle věku a rodinného stavu. Vedení sboru mělo mít přehled o duchovním stavu i praktickém chování jednotlivých členů a dbát na církevní kázeň. To předpokládalo nepřerušované vztahy a intenzivní soustředěný sborový život. Inuité však museli v létě hledat obživu na místech, kde měli naději na dobrý lov, a tam byli odkázáni sami na sebe. Často zapomínali, čemu se naučili, nebo si to vykládali po svém a jejich způsob života v leccčems odporoval pravidlům herrnhutské církevní kázně. Do Nového Herrnhutu se unavení lovci vraceli až na zimu a s

nimi přicházeli další zájemci o křesťanské vyučování. Sbor rostl, ale misionáři měli se svými svěřenci nemalé starosti.

Synoda rozrostlé Moravské církve uznala, že grónský sbor nutně potřebuje dostatečně velkou shromažďovací místnost. Kristián David, který se právě vrátil z Livonska, rád převzal za stavbu modlitebny v Novém Herrnhutu zodpovědnost. Stavební dřevo dorazilo do Grónska v červnu 1747 a za čtvrt roku budova stála. Kromě sálu, v němž bylo místo pro 300 osob, se v novém domě nacházelo ještě šest menších místností, které mohly být v případě potřeby zvětšení sálu zrušeny. 16. října byla modlitebna slavnostně zasvěcena. Sál byl toho dne zcela plný, budova byla osvětlena 500 světly, hrály pozouny, housle i flétna. Konaly se slavnostní bohoslužby, po poledni křest tří domorodců a odpoledne hody lásky. Misionáři toho roku napočítali 134 pokřtěných Inuitů.

David byl zkušený tesař a uměl se dřevem zacházet nejen dobře, ale i šetrně. Používal ke stavbě také dřevo, které vyplavilo moře, a tak mohl po svém návratu z Grónska v září 1748 podat vedení Moravské církve dobrou zprávu, že k nové modlitebně přistavěl ještě jeden dům. Na víc dřevo nestačilo, ale David si předsevzal, že Gróňanům postaví ještě jednu budovu, ve které by mohli uchovávat zásoby potravin, i když věděl, že sehnat další stavební dřevo nebude snadné. Vysvětlil problém hraběti Zinzendorfovi, a ten se nechal o nutnosti stavby přesvědčit. David zároveň přišel na to, že by se stavební dřevo dalo sehnat levněji v Pensylvánii. S Matoušem a Rosinou Stachovými a třemi Gróňany, kteří se vraceli z návštěvy v Evropě, zamířil proto David v únoru 1749 na lodi *Irene* do Pensylvánie. Tam během několika týdnů za pomoci pensylvánských bratrských sborů potřebný stavební materiál pořídil a spolu se Stachovými a Gróňany dorazili po velmi nebezpečné plavbě 19. července do Grónska. David se stavbou zásobárny pospíchal, protože nechtěl na ostrově zůstat přes zimu. Využil opět naplaveného dřeva. Postavil Gróňanům slíbenou zásobárnu a připravil dřevo na ještě jeden domek, který však už sám postavit nestačil. Nový Herrnhut se rozrůstal. Jak bylo v bratrských sborech zvykem, v roce 1753 si postavili dům i grónští svobodní bratři, a přibývalo též zemljanek, zimních příbytků pro domorodce.

I když se herrnhutští bratři od Inuitů leccemus přiučili, sami se uživit nedokázali. Jejich práce musela být vedením Moravské církve (v Evropě od roku 1749 Jednota bratrská) pravidelně podporována. Misionáři zůstávali závislí na podpoře ze zámoří, lodi však přijížděly jen v příznivé roční době a bylo jich málo. Kvůli nedostatečným zásobám potravin se misionáři nejednou dostávali do úzkých.

Obr. 3.1.2-10 Lichtenfels v roce 1770 (Karl Müller: Der Weg des Matthäus Stach, Berlin 1926).

Bratrská misie se přesto úspěšně rozvíjela. Během několika let byly založeny další dvě misijní stanice – 130 km jižně od Nového Herrnhutu vznikl Lichtenfels (Akunnat, 1758, obr. 3.1.2-10) a na samotném jihu Grónska Lichtenau (Alluitsoq, 1774). V 19. století zahájily činnost osady Friedrichsthal (Narsarmijit, 1822), Uummannaq (1861) a Illorpaat (1864). Do Grónska přijížděli jako misionáři další Moravští bratři, avšak rodilých Moravanů v Grónsku ubývalo. Posledními rodáky z Moravy byli Anna a Johannes Zachariasovi, kteří opustili misijní práci ze závažných zdravotních důvodů v roce 1784.

Z herrnhutských bratří se do grónských dějin zapsali otec a syn Kleinschmidtovi, ale ti z Moravy nepocházeli. Johann Conrad Kleinschmidt, který působil v Grónsku od roku 1793 až do své smrti v roce 1832, přeložil do grónštiny Nový zákon. Jeho syn Samuel (1814–1886) se v Grónsku narodil, od roku 1841 působil v herrnhutské misii a napsal vedle jiných vědeckých prací i grónskou gramatiku a slovník. Je pokládán za zakladatele jednotného grónského spisovného jazyka, ale proslul i svou lampou, kterou v polárních nocích zavěšoval na sloup, aby lidem umožňovala lepší orientaci a ukazovala cestu k misijní stanici (obr. 3.1.2-11a,b).

Obr. 3.1.2-11a,b Kleinschmidtova lampa (foto Z. Lyčka).

Misie Moravských bratří v Grónsku měla svá závažná úskalí. Misionáři se snažili v rostoucích sborech zachovávat herrnhutské řády a církevní kázeň. Vychovávali si k tomu pomocníky a pomocnice z řad domorodců, ale vzhledem k životním podmínkám Inuitů se museli spokojit s omezenými možnostmi i neuspokojivými výsledky své práce. Také spojení

mezi šesti misijními stanicemi vázlo, hlavně pro velké vzdálenosti a nesnadné cestování. Pravidelné častější konference, jež byly v Moravské církvi pravidlem, nemohly být uskutečňovány a spojení s vedením církve bylo nedostatečné.

Herrnhutská misie v Grónsku dosáhla vrcholu v polovině 19. století, kdy počet členů bratrských sborů překročil 2000, ale k osamostatnění grónské bratrské církve nebyla naděje. Dánská luterská církev měla lepší možnosti své sbory v Grónsku organizovat a zásobovat. Po 167 letech bratrské misie v Grónsku se vedení obnovené Jednoty bratrské rozhodlo předat své sbory do péče luterské církve, s níž bratrství misionáři beztak úzce spolupracovali. Na jaře 1900 byla bratrská misie v Grónsku ukončena.

Moravané v Laponsku a na Sibiři

(Zdeněk Lyčka na základě příspěvku Hany Kyselé ve Sborníku ze IV. konference MORAVIANU 2006)

Daniel Schneider, Andreas Grassmann a Johann Nitschmann se v březnu 1734 vydali na misijní cestu do laponské části Finska, které tenkrát patřilo Švédsku. Nejprve zůstali několik týdnů ve Stralsundu, kde se setkali s hrabětem Zinzendorfem a navštívili věřící na ostrově Rujána. Jejich cesta pokračovala do Stockholmu, kde se půl roku učili švédsky. Protože nechtěli být nikomu na obtíž, živili se svými řemesly.

V polovině října 1734 odpluli do Uleåborgu (Oulu), kam dorazili za kruté zimy a silného mořského větru 29. října. Následující den sdělili starostovi, že chtějí ve městě strávit zimu a potom odejít k Sámům u ruských hranic. Ani zde nechtěli být nikomu na obtíž, a Daniel Schneider proto začal provozovat své ševcovské řemeslo. Ačkoliv mnoho peněz nevydělal, mnohem cennější pro všechny bylo, že se mohli seznamovat s místními křesťany a učit se finsky.

V únoru 1735 měli první příležitost oslovit Sámy, kteří do města přijeli se stády sobů. Grassmann to ve svých vzpomínkách zachytil takto: „*Ukázali jsme jim Nový zákon ve finské řeči, ve kterém dychtivě četli.*“ Grassmann pak podnikl měsíční cestu na východ přes Pudasjärvi a Kuusamo k Sámům u ruské hranice, kteří tam žili jako pohané, a dále až k Severnímu ledovému oceánu. Ve své zprávě podrobně popsal podmínky, ve kterých Sámové žili.

Po Grassmannově návratu do Uleåborgu byli všichni tři misionáři nařčeni ze svádění a podněcování lidí a museli z města odejít. Pokračovali ve své misijní cestě do Tornia, kam dorazili 3. června. Aby předešli problémům, které měli v Uleåborgu, navštívili starostu a vyprávěli mu, co všechno je na předchozí cestě potkalo. Rozumný a zbožný starosta jim

nabídl ochranu a pomoc. Misionáři zde začali konat náboženská shromáždění a zároveň provozovali svá řemesla – Schneider ševcovství a Grassman tesařství. Nitschmann působil v Torniu jako lékař, ale v srpnu byl povolán zpět do Herrnhutu, aby podal o misionářské cestě zprávu. Schneider a Grassman zůstali v Torniu až do zimy a teprve na jaře 1736 odcestovali do Stockholmu, kde na ně čekal další vyslaný pomocník, bratr Miksch. Tím tato část jejich cesty – výprava k sámským domorodcům – skončila, protože bratři zjistili, že na finském území se o duchovní potřeby Sámů stará luterská církev.

Bratr Grassmann se v Královci (Königsbergu) setkal s hrabětem Zinzendorfem a seznámil se s jeho plánem na vyslání misionářů k sibiřským Samojedům (dnes Něncům). Všichni tři moravští misionáři se tedy vydali ze Stockholmu na dalekou cestu přes Kuronsko a Livonsko (dnes Litva, Lotyšsko a Estonsko) do vzdálených oblastí Ruska. V Moskvě zůstali půl roku. V době, kdy chtěli s ruskými povozníky odjet do Archangelsku, vypukl v Moskvě obrovský požár, při kterém shořel i dům, ve kterém bydleli. Členové připravované výpravy proto museli dvanáctisetkilometrovou nebezpečnou cestu do Archangelsku zvládnout po vlastní ose.

V Archangelsku, kam dorazili roku 1737, se setkali s Něnci. Grassmann se o nich vyjádřil, že *„jsou jako Grönlandři kůžemi odění, ten největší mezi nimi jest jako nejmenší z nás. Oni jsou přátelští a veselí lidé.“* Jediným cílem Moravanů bylo seznámit tyto lidi s evangeliem. Jejich vytrvalost však byla podřízena zkoušce. Když se s Něnci chtěli vydat do jejich země, dostali se do podezření z vyzvědačství. V té době nebylo dovoleno svobodně cestovat. K pohybu po určité zemi bylo zapotřebí získat povolení od koloniální společnosti nebo vrchnosti spravující dané území. To Moravané nezískali a 13. února 1738 byli zadrženi jako špioni a zavřeni do vězení (obr. 3.1.2-12). Po devítidenní vazbě byli pod vojenským dohledem posláni do Petrohradu. Cesta vedla přes zamrzlé Ladožské jezero a na jednom místě se pod nimi prolomil led. Sotva stačili přeříznout popruhy, vytáhnout koně a saně. Bratr Miksch postupně vytáhl Schneidera, Grassmanna i tři doprovázející vojáky. Než se všichni dostali ven z vody a než se jim podařilo vytáhnout koně a saně, byli skoro zmrzlí. Našli nejbližší stavení, kde se usušili a ohřáli. Ačkoli Moravanům pomohlo, že zachránili život vojákům, byli v Petrohradě opět uvězněni. Propustili je na svobodu, až když se vysvětlilo, že se jedná o misionáře. Museli však podepsat, že do Ruska již nikdy nevstoupí. A tak se s nepořízenou vrátili zpět do Herrnhutu.

Obr. 3.1.2-12 Zatčení moravských misionářů v Rusku (zdroj Unitätsarchiv Herrnhut).

Moravané v arktické Kanadě a na Aljašce

(Daniel Freitinger, Daniel Řičan, Zdeněk Lyčka)

Hrabě Zinzendorf podporoval misie Moravanů na celém světě, kromě již zmíněného Grónska, Laponska a Sibíře také v Jižní Africe, v Severní a Jižní Americe, na Cejlonu a na mnoha dalších místech zeměkoule. Nezdolní Moravané se vypravili rovněž do arktických oblastí Severní Ameriky – nejprve na Labrador a později na Aljašku.

První průzkumná cesta Moravských bratří na kanadský Labrador se uskutečnila v roce 1752 lodí *Hope* (Naděje) za účasti obchodníka Johanna Christiana Erhardta a misionářů Georga Golkowského, Johanna Christiana Krumma, Friedricha Posta a Matthäuse Kunze. Všichni čtyři misionáři měli na Labradoru zůstat. Přijeli 31. července, s domorodci se dohodli a postavili si dům.

Lod' *Hope* odjela 5. září 1752 s Ehrhardtem zpátky do Evropy. Cestou se naskytl ještě jedna možnost výměnného obchodu, která však špatně skončila. Po zavraždění pěti nebo šesti členů posádky (včetně kapitána a jeho zástupce Ehrhardta) se lod' 15. září vrátila zpět k misionářům a žádala je o pomoc, protože potřebovala pro bezpečnou cestu personální posilu. Misionáři byli příjezdem lodi velmi překvapeni a rozhodnutí k návratu nebylo snadné. Vedoucí misie Friedrich Post chtěl dokonce sám na Labradoru zůstat a počkat, až se jeho spolupracovníci vrátí, ale ostatní misionáři a námořníci ho nakonec k odjezdu přemluvili.

Vedení bratrské církve se rozhodlo posunout začátek misie na Labradoru na pozdější dobu. Nová příležitost k návratu do Kanady nastala v roce 1763 a do služby se přihlásili stejní misionáři jako poprvé, vedení církve jim však cestu nepovolilo. Misie měla být obnovena o něco později – v roce 1766 –, ale bratrská synoda tento krok schválila až tři roky poté. Obnovení misie na Labradoru připravovali luterští misionáři Jens Haven, který předtím působil v Grónsku a ovládal inuitský jazyk, a Christian Drachart.

Přestože vyjednání trvalé misie na Labradoru nebylo snadné a zabralo mnoho let, Haven ve své snaze neustal a záměr se mu podařilo uskutečnit. V roce 1769 dal anglický král

Jiří III. Moravské církvi darem na pobřeží Labradoru půdu, aby mohla začít zakládat misijní stanice (obr. 3.1.2-13). V roce 1771 byla založena první – Nain. V roce 1776 následovala stanice Okak a v roce 1782 Hopedale/Hoffnungsthal (Obr. 3.1.2-14). V 19. století bratři expandovali dále na sever i na jih labradorského pobřeží a založili stanice Hebron (1830), Zoar (1865), Ramah (1871), Daman (1871) a Makkovik (1896). Počátkem 20. století (1903) si Inuité ze stanice Hopedale na ostrově Uviluktok (Double Island, Dvojitý ostrov) sami postavili a vysvětili kapli (obr. 3.1.2-15). Nejnovějšími misijními stanicemi Moravské církve se staly Port Burwell (Killinek, 1905), Happy Valley (1943) a North West River (1960).

Obr. 1 – Mapa Kanady se stanicemi bratří na Labradoru (oprotimě D-maps, ©2007-2019; staženo dne 6. 4. 2019)

Obr. 4 – Kaple na ostrově Uviluktok se zdejšími služebníky, autor fotografie: Paul Hettasch (Rollmann, 2002, 37)

Obr. 3.1.2-13 Mapa Kanady s misíemi Moravských bratří na Labradoru (in: Terezie Kelnarová, https://is.muni.cz/th/g4pfu/BP_Terezie_Kelnarova.pdf, str. 36).

Obr. 3.1.2-14 Misijní dům v Hoffnungsthalu 1752 (poskytl Dr. Hans Rollmann).

Obr. 3.1.2-15 Kaple Moravských bratří na ostrově Uviluktok (foto Paul Hettasch, in: Terezie Kelnarová, https://is.muni.cz/th/g4pfu/BP_Terezie_Kelnarova.pdf, str. 55).

Mezi významné moravské misionáře v arktické Kanadě pařili manželé Schneiderovi, Samuel Liebisch a mnoho dalších.

Johann Schneider se narodil 19. října 1713 v Suchdolu nad Odrou a zemřel 21. října 1785 v Hoffenthalu/Avertoku na Labradoru. V roce 1736 opustil rodiče, čtyři bratry a tři sestry a odešel do Herrnhutu. V roce 1737 byl poslán do Heerendijku, kde byl následujícího roku poprvé u Večeře Páně. Ve své horlivosti chtěl odjet jako misionář do Guineje. Měl se vydat k indiánům do Pensylvánie, odjezd se však protahoval, až nakonec roku 1740 odjel s Andreasem Grassmannem do Grónska, kde zůstal do roku 1747. Počátkem následujícího roku se vrátil do Německa a v prosinci odjel do Pensylvánie. Od ledna 1750 sloužil se svou manželkou Elisabeth v Gnadenthalu, v letech 1753 až 1754 v Ohly, pak opět v Gnadenthalu a v letech 1755 až 1763 ve Friedensthalu. V září 1765 dostali oba manželé od direktoria bratrské církve pozvání do Evropy, kde měli být připravováni misionáři k odjezdu na Labrador. Schneiderovi přijeli v roce 1766 do Herrnhutu, avšak plány na zahájení jejich misie

na Labradoru byly odloženy. Následující čtyři roky strávili v Neuwiedu, až konečně 30. března 1771 dostali povolení k odjezdu na Labrador a v srpnu téhož roku již stavěli první dům v Nainu. V letech 1778 až 1782 pracovali v druhé bratrské misijní stanici Okaku a od září 1782 pomáhali budovat další stanici Avertok (Hoffenthal), kde Johann Schneider po třech letech zemřel.

Elisabeth Oertelová, provdaná Schneiderová, se narodila roku 1721 v Butovicích a zemřela v roce 1797 v Hoffenthalu na Labradoru. V domě její rodiny v Butovicích se konala tajná shromáždění. Elisabeth už v dětství přemýšlela o Bohu a o věčnosti. V deseti letech jí zemřel otec. Nastoupila do služby a sloužila u různých rodin, naposledy u Davida Hanse. S rodinami Davida Hanse a Paula Schlössera opustila v roce 1743 Butovice a emigrovala do Gnadenthalu. Ihned po příjezdu se vydala s menší skupinou exulantů do Herrnhutu, kam dorazili v březnu 1743. V prosinci téhož roku byla přijata do sboru, ale k Večeři Páně směla přijít až v roce 1745. O tři roky později přijela s větší skupinou svobodných sester do Herrnhagu, odkud pokračovala do Holandska, Anglie a Pensylvánie. Tam jí byl předložen návrh k sňatku s ordinovaným diakonem bratrské církve Johannem Schneiderem. S manželem sloužili od roku 1750 v Gnadenthalu, v letech 1753 až 1754 pracovali v Oley a pak se vrátili zpět do Gnadenthalu. V prosinci 1755 byli přeloženi do Friedensthalu a od roku 1763 pracovali v indiánském sboru v Nainu. Indiáni se však dostali do nebezpečí, museli svou osadu opustit a manželé Schneiderovi vylidněnou ves celý rok hlídali. V roce 1766 se vrátili do Evropy. Johann Schneider měl pomoci při začátkách misie na Labradoru a na jaře 1771 tam manželé se skupinou misionářů odjeli. Postavili přivezený dům a začali s misijní prací, která se úspěšně rozvíjela. Po první misijní stanici Nain vybudovali druhou (Okak) a třetí (Hoffenthal). V letech 1771 až 1785 působili postupně ve všech třech stanicích. Když Johann Schneider zemřel, Elisabeth se už nechtěla vrátit do Evropy – přála si zůstat a zemřít na Labradoru.

Za připomenutí rovněž stojí, že v období první světové války působil na Labradoru jako misijní obchodník Jiří Jaeger a ve druhé polovině dvacátých let dvacátého století tam pracoval na sérologickém výzkumu profesor Vojtěch Suk. Moravané zanechali na Labradoru nesmazatelnou stopu.

Jiří Jaeger (1894–1975) (**obr. 3.1.1-13**) získal po ukončení gymnázia práci jako obchodník na Labradoru. O svém životě a práci na tomto poloostrově v letech 1914–1919 napsal knihu *Šest let mezi Eskymáky*, v níž popsal život v misijních osadách, svou obchodnickou práci, cesty i kontakty s domorodci. Jeho pracovní povinností bylo třídít zboží dopravované anglickými loděmi a distribuovat je mezi Inuity. Pobyť Jiřího Jaegera na

Labradoru končil v období, kdy Inuity zasáhly velké epidemie neštovic, spály, spalniček, tyfu a tuberkulózy. V roce 1918 udeřila španělská chřipka. Na počátku Jaegerova pobytu čítal počet domorodců 5000 osob, na konci jich zbylo necelých 700. V roce 1919 Jaeger opustil Labrador a s velkou sbírkou se vrátil do Československa. Tato sbírka se nachází v Náprstkově muzeu.

MUDr. Vojtěch Suk (1879–1967) (obr. 3.1.1-14) byl lékař, antropolog, etnograf, cestovatel a spisovatel. Stal se zakladatelem Antropologického ústavu PřF MU a v letech 1932–1933 působil jako děkan PřF. Na Labrador dorazil v létě 1926, sedm let po odjezdu Jiřího Jaegera. Loď nejprve plula od jedné stanice ke druhé (Makkovik, Hopedale, Nain a Okak) a v každé zůstala několik dnů, které Suk strávil léčením obyvatel. Déle se zdrželi až ve stanici Hebron, kde si Suk v misijní budově zřídil ordinaci. V Hebronu měli původně zůstat jen měsíc, avšak kvůli zpoždění, které nabrala loď vracející se s novými zásobami z New Foundlandu, se zdejší pobyt protáhl na téměř dva měsíce. MUDr. Vojtěch Suk byl jediným kvalifikovaným lékařem pracujícím v severní části labradorského pobřeží. Během čtyřměsíčního pobytu vykonal celkem 428 lékařských porad a zákroků, z nichž 109 se týkalo očních onemocnění. Významnou část léčebných úkonů zabírala onemocnění zubů, zejména opravy zubního kazu. Paní Suková pomáhala manželovi s odebíráním vzorků krve, s výrobou sádrových posmrtných masek a průzkumem pohřebišť domorodých Inuitů.

Na podzim 1926 se Sukovi vrátili do Československa. Přivezli s sebou antropologickou a etnologickou sbírku vlastnoručně zhotovených sádrových odlitků obličejů Inuitů a částí jejich oděvů (včetně doplňků), které Inuité přinášeli svému lékaři jako výraz vděčnosti. Všechny artefakty jsou pečlivě zdokumentované. Sbírkou oděvů se skládá z mužského oděvu ze sobích kožešin, dvou mužských vlněných park, dětské parky z tulení kůže a ženského oděvu z různých druhů kůže. Ve sbírce je také zaokrouhlený nůž ulu, který byl používán ženami místo nůžek při šití oděvů. Zvláště přínosným sběratelským kouskem je ženský bílý vlněný kabát amautik s kratším cípem vpředu a velkým cípem vzadu, rozšířený kapsou na zádech pro nošení nemluvnat a velkou vlněnou kapucí, která mohla rovněž sloužit k nošení malých dětí.

V současnosti existují čtyři z původních stanic, a to Nain, Hopedale (kanadská národní kulturní památka), Makkovik a Happy Valley, kde dnes působí největší bratrská komunita. Do vedení Moravské církve na New Foundlandu a na Labradoru se zapojila předsedkyně provinční rady Sarah Jensenová, která žije v Happy Valley. Moravská církev je řízena provinční konferencí, která se schází dvakrát ročně.

Populace na pobřeží Labradoru čítá dnes asi 2500 obyvatel v pěti pobřežních vesnicích, z nichž více než 2000 osob se hlásí k Moravským bratřím. Zbývající spadají pod římskokatolickou a anglikánskou církev, Spojenou kanadskou církev, Armádu spásy a Letniční hnutí.

Pokud jde o Aljašku, v roce 1884 tam severoamerická Jednota bratrská vyslala na průzkumnou cestu Williama Weinlanda a Johna Killbucka, kteří o rok později založili misijní stanici Bethel (obr. 3.1.2-16). Nejprve kázali anglicky za pomoci překladatele, ale začali se učit jazyk místních obyvatel. V následujícím roce založili školu. W. Weinland těžce snášel tamější podnebí a Aljašku po dvou letech opustil. J. Killbuck tam zůstal jako kazatel, učitel, doktor, lovec, rybář a tesař. Jeho manželka se starala o domorodé děti. V roce 1887 začal Killbuck kázat v jupičtině a o rok později bylo přijato prvních osm Jupiků za členy sboru.

Pozoruhodné jsou život a dílo Uyaquqa, který se narodil kolem roku 1860 do šamanské rodiny. Tento domorodý Jupik se vypracoval z negramotného lovce v lingvistu. Vytvořil speciální písmo zachycující zvuky jazyka jupik, a to nejprve v piktografické, a nakonec slabičné formě (obr. 3.1.2-16a). Reverend John Hinz, misionář Moravských bratří na Aljašce, pozval Uyaquqa do Bethelu, aby tam mohl své znalosti rozvíjet. Uyaquq se snažil pomocí nového písma zaznamenat co nejvíce biblických příběhů, což později umožnilo překlad částí Bible, který se zachoval dodnes. Uyaquq učil nové písmo misionářské asistenty, aby je mohli používat při své náboženské práci. V roli misionáře se Uyaquqovi podařilo obrátit na křesťanství celé jupické komunity. I když církev jeho slabikář časem nahradila jazykovým systémem používaným v kanadské Arktidě, na Aljašce dodnes existují lidé, kteří jsou schopni Uyaquqovy texty číst.

Obr. 3.1.2-16 Misijní stanice Bethel, ve které se misionáři věnovali chovu sobů (zdroj: Rucký, Evald: 555 let Jednoty bratrské v datech, Liberec 2015)

V průběhu let bylo na Aljašce založeno 23 sborů Moravské církve a Aljaška se stala její samostatnou provincií. V roce 1983 byl prvním biskupem zvolen Jacob Nelson, v roce 2013 Peter Green.